

ŠVIETIMO (GEO)POLITIKA KAIP SANKIRTOS ERDVĖJE VIETA, ARBA ŠVIETIMO GEO(FILO)SOFIJOS LINK

Zigmas Kairaitis, Vilniaus universitetas

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama *švietimo politika*. Tačiau į politiką apskritai ir švietimo politiką konkrečiai žvelgiama per geografinės *erdvės* ir *vietos* bei *tapsmo* filosofijos prizmę. Siekiama atsakyti į klausimą, kokios vertybinės ir norminės substancijos, galios ir įtampos struktūros, tapsmo ir virsmo procesai formuoja (lemia) Lietuvos švietimo erdvę? Remiantis šia prieiga, švietimo vadybos priemonės įgauna *švietimo geopolitikos* dimensiją. Erdvės požiūriu kiekviena politika yra geopolitika, o geopolitika – politika (idėjų, strategijų, praktikų politika), įgyvendinama konkrečioje geografinėje erdvėje ir vietoje. Kaip betrauktume švietimą – kaip kultūros, ekonomikos, politikos sudedamąją dalį ar kaip atskirą visuomenės veiklos sritį, – jis visada yra veikiamas, struktūruojamas, kuriamas tų pačių geografinių – *vietos*, *erdvės*, *aplinkos* – faktorių. Valstybės institucijos (subjektai), įgyvendindamos švietimo politiką (įvairias strategijas ir praktikas), kuria erdvinį švietimo *geopolitinį tapatumą*. Erdvės, vietos, geografinės skalės (nuo globalinės iki lokalinės) dalykai santykyje ir sąveikoje su geopolitiniais, sociokultūriniais reiškiniais formuoja Lietuvos švietimo geopolitinę ir geo(filoso)finę erdvę. *Geosofija* ir *geofilosofija* išreiškia mentalinį, dvasinį, vertybinį, pažintinį žmogaus požiūrį ir santykį su geografine aplinka, erdve, jos objektais, atspindi mūsų individualias sąsajas su geografija ir filosofija. Tyrimo apibendrinime teigiama, kad švietimo (geo)politika, besiremianti įvairialypiais autentiškais santykiais, prasmių eksplikavimu, vaizduotės žadiniu santykyje / sąveikoje su geografine aplinka, kuria šalies, konkrečios vietos tvarią švietimo geo(filoso)finę erdvę.

Reikšminiai žodžiai: švietimo politika, švietimo geopolitika, švietimo geofilosofija.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15823/ge.2018.5>

ĮVADAS

Straipsnis, vertinant iš įprastinių kategorijų pozicijų, skirtas *švietimo politikai*. Tačiau į politiką apskritai ir švietimo politiką konkrečiai žvelgiama per geografinės *erdvės* ir *vietos* bei *tapsmo* filosofijos prizmę. Paskutiniaisiais praeito amžiaus dešimtmečiais ir per pastaruosius du dešimtmečius Pasaulio (Žemės) įvaizdis pasikeitė – jis tapo globalus, tinklinis, net plokščias (Friedman, 2008). Greičiausiai, kad tik

vieniems geografams Pasaulis vis dar apvalus. Tinkamiausiai šiuolaikinį Pasaulį reikėtų vadinti *glokaliu* (globaliu ir lokaliu vienu metu), tai geriausiai atspindėtų procesus, kurie vyksta ne tik globaliame, bet ir vietos lygmenyse. Be abejo, visi šie Pasaulio įvaizdžiai – šiuolaikinių technologijų, žmonijos raidos, politinių, ekonominių, kultūros doktrinų pasekmė. Švietimas retai patenka į didžiosios politikos ir dar rečiau – geopolitikos akiratį. Anot P. Bourdieu, švietimas, kaip ir mokslas, menas, literatūra, priklauso „minkštosioms“ visuomenės simbolinėms struktūroms (1996). Kai kalbama apie Pasaulio, šalies raidos scenarijus, švietimas dažniausiai „slepiasi“ po kultūros, ekonomikos egida arba „ir kt.“ santrumpa. Bendrame humanitarinių, socialinių mokslų diskurse, jeigu jis nėra tiesiogiai susijęs su švietimu, ši visuomenės gyvenimo sritis tarsi ir iškrenta iš aptarties lauko. Arba, sakant „kultūra“, neretai turima omenyje ir „švietimas“. Žinoma, švietimas, kaip ir kultūra, dažniausiai siejamas su valstybių vykdoma ekonomikos politika. Sakykim, strategija *Europa 2020* visa nuspelvinta 2009–2010 m. ekonominės krizės spalvomis, o 2010–2020 m. laikotarpis įvardijamas kaip prarastas dešimtmetis (Komisijos..., 10). Europos strategija jau prarado nūdienos aktualumą ir beveik yra pamiršta. Panašiai ir Lietuvos pažangos strategija *Lietuva 2030*, kurioje švietimas pavadinamas kaip *viešoji paslauga* (Lietuvos..., 26), taip pat yra sulaukusi ne tik pasiūlymų, bet ir griežtos kritikos (Pasiūlymai..., 2014; Rubavičius, 2011). Švietimo įvaizdis – biurokratizuota, ideologizuota, instrumentaluota, standartizuota, amorfiška, griežtai kontrolei ir valdymui paklustanti sistema. L. Duoblienė vieną savo monografijos dalį apie švietimo politiką įvardijo kaip *neatpažįstama politika* (2011). Kaip betrauktuosime švietimą – kaip kultūros, ekonomikos, politikos sudedamąją dalį ar kaip atskirą visuomenės veiklos sritį, – jis visada veikiamas tų pačių geografinių – *vietos, erdvės, aplinkos* – faktorių. Geografijos mokslas, žvelgiant iš humanitarinės geografijos perspektyvos, yra pasaulio įvairovės stebėjimo, suvokimo, vaizduotės ir pajautos padarinys (Plungė, 2012; Vidugirytė-Pakerienė, 2016a; Tuan, 1974; Zamiatin, 2003). Taigi klausimą, *kokios vertybinės ir norminės substancijos, galios ir įtampos struktūros, tapsmo ir virsmo procesai formuoja (lemia, struktūruoja) Lietuvos švietimo erdvę*, regime kaip atskirą **tyrimo problemą**.

Tyrimo tikslas – aptarti švietimo politiką sąsajoje su geografinės *erdvės* ir *vietos* konceptais bei *tapsmo* filosofijos nuostatomis kaip prielaida susiformuoti naujai – *švietimo geo(filosofijos)* – paradigmai.

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, sąvokų (kategorijų) turinio analizė, mąstymo lauko analizė konkrečios – švietimo geo(filosofijos) – kategorijos kontekste.

BENDROS NUOSTATOS: ŠALTINIAI IR SĄVOKOS

Straipsnyje tarpusavyje siejasi tokios kategorijos kaip *filosofija*, *politika*, *geografija* (vieta, erdvė), *kultūra*, *švietimas*. Tekste sutinkama tiek įprastų (*politika*, *geopolitika*, *ugdymas*), tiek retai vartojamų (*švietimo geopolitika*, *geosofija*, *geofilosofija*) terminų, išreiškiančių nekasdienės mums sąvokas, sampratas. Nors terminologijoje, kaip įprastai, būna painiavos, tačiau straipsnyje nekeliamas tikslas analizuoti, kvestionuoti ar kitaip interpretuoti terminus ir jais išreiškiamas sąvokas. Čia siekiama pabrėžti, kaip *erdvės*, *vietos*, geografinės *skalės* (nuo globalinės iki lokalinės) dalykai santykyje ir sąveikoje (sanveikoje) su (geo)politiniais, sociokultūriniais reiškiniiais formuoja (veikia) Lietuvos švietimo (geo)politinę ir geo(filosofiją) erdvę. Šie aspektai vienaip arba kitaip yra nagrinėjami Lietuvos ir užsienio autorių. *Politikos*, *geopolitikos* klausimai plačiai aptariami *politologų* (Andrijauskas, 2013; Jakniūnaitė, 2016; Lopata, Žalys, 1995; Statkus, Motieka, Laurinavičius, 2003; Statkus, Paulauskas, 2008), *geografų* (Daugirdas, 1996; Kavaliauskas, 2010–2011; Tučas, 2016). Lokalinėms erdvėms, sienoms, riboms daug dėmesio skiria *istorikai*, *etnokultūrologai*, *archeologai* (Aleksandravičius, 2015; Bucevičiūtė, 2015; Čelkis, 2014; Čiubrinskas, Daukšas, Kuznecovienė, Labanauskas, Taljūnaitė, 2014; Laužackas, 2014; Ragauskaitė, 2016; Vaitkevičius, 2014). *Švietimo filosofijos ir politikos* temos tirtos T. Bulajevos (2009), R. Bruzgelevičienės (2008), L. Duoblienės (2011), Ž. Jackūno (2006), D. Karužaitės (2015), E. Katiliūtės (2008), M. Lukšienės (2000), R. Želvio, V. Būdienės, A. Zabulionio (2003), R. Bartaševičiaus (2012), V. Targamadzės (2014), K. Trakšelio (2013) darbuose. Švietimo politikos, vietos, erdvės ir vertybių klausimai glaudžiai susiję su *filosofijos*, *kultūros* tyrimais (Čiurlionis, 2016; Janutytė, 2005; Jokubaitis, 2012, 2016; Laužikaitė, 2006; Kačerauskas, Vėželis, 2016; Kanišauskas, 2014; Kardelis, 2016; Mažeikis, 2010; Mickūnas, 2014; Rubavičius, 2010, 2011; Samalavičius, 2016; Sverdiolas, 1996; Šliogeris, 1996, 2011; Valantiejus, Taljūnaitė ir kt., 2014; Trilupaitytė, 2015; Žukauskaitė, 2016). *Erdvės šiuolaikinei sampratai ir vaizdiniui* turi įtakos M. Castello tinklaveikos visuomenės raidos ir tapatumo tyrimai (2005, 2006). Ryškus posūkis vietovokos ir aplinkovos link stebimas *literatūrologų* darbuose (Augustinavičius, Zaborskaitė, Mikulėnienė ir kt. 2017; Butkus, 2008; Daujotytė, 1999; Speičytė, 2000; Valantiejiūtė, Šerpytytė, 2015; Vidugirytė-Pakerienė, 2016; Vedrickaitė, 2010). Gili socialinės erdvės, lauko tyrimo tradicija yra *prancūzų postmodernistų, fenomenologų* P. Bourdieu (1996, 2003), G. Deleuze, F. Guattari (1994), M. Foucault (1998) darbuose. Lietuvoje išsamią P. Bourdieu analizę atliko Ž. Gaižutytė-Filipavičienė (2005), A. Andrijauskas (2013). Erdvės idėja įpinama ir į švietimo *politiką* bei *geofilosofiją* (Taylor Webb,

Gulson, 2015). Atskirą tyrėjų grupę sudaro *erdvės* (dažnai miesto) *sociologai* (Harvey, 1990; Park, 1967; Tereškinas, 2007; Schutz, 1962). Dar kitaip erdvė ir vieta interpretuojama *humanistinėje geografijoje* (Buttimer and Seamon, 1980; Crasswell, 2011; Relph, 1976; Tuan, 1974, 1977) ir *humanitarinėje geografijoje* (Kairaitis, 2013; Zamiatin, 2003, 2006, 2014). Šiandien geografinė erdvė, vieta įgyja *globalizacijos* proceso konotacijas (Bauman, 2002, 2015; Urbšienė, 2011).

Remiantis įvardytais šaltiniais, toliau pateikiami straipsnyje vartojamų sąvokų apibrėžimai.

Geofilosofija – tarpdalykinė disciplina, kuri aiškinasi filosofijos, istorijos, kultūros, politikos, ekonomikos, civilizacijų į/iš(si)vietinimo (de-, re-, teritorizacijos, tapsmo, vaizduotės) klausimus.

Geografija – pažinimo sritis, kuri nagrinėja žemės erdvės vietų ir erdvės vaizdų tapsmą, vaizduotę, jų santykius ir sąveiką (sanveiką).

Geografijos filosofija – mokslo sritis, kuri kelia ir nagrinėja geografijos prigimties, pažinimo ir metodologijos pamatinius (esmės, prasmės, reikšmės) metaklausimus.

Geografinė erdvė – tam tikra metodologinė prieiga, apibrėžta Žemės paviršiaus erdvė (erdvės vieta), turinti atitinkamą funkcinę reikšmę ir prasmę.

Geosofija – mąstymo paradigma, kuri remiasi įvairių žmogaus veiklos sričių (mokslo, meno, kultūros, politikos) (savi)raiška santykyje su geografinė erdve ir vieta.

Politika – valstybės valdymo reguliavimo būdas siekiant tam tikrų tikslų visuomenėje, valstybėje ir pasaulyje.

Švietimo filosofija – mokslas, nagrinėjantis ir keliantis pamatinius (dvasičius-vertybinius, pažintinius-patirtinius) žmogaus ugdymo(si) klausimus.

Švietimo geofilosofija – mokslo (filosofijos, edukologijos, geopolitikos) sritis, nagrinėjanti įvairialypių švietimo idėjų ir santykių į/iš(si)vietinimo (teritorinės sklaidos, tapsmo, vaizduotės) klausimus.

Švietimo geopolitika – valstybės švietimo teritorinė (erdvinė) politika, siekianti nustatyti vidaus ir išorės švietimo politikos galias, transformacijas ir jų teritorinę diferenciaciją.

Švietimo geopolitinis laukas – švietimo (geo)politikos veikimo geografinė erdvė.

Švietimo geosofija – švietimo filosofijos ir geopolitikos paradigma, kuria remiantis švietimas suvokiamas, vaizduojamas ir interpretuojamas per santykį su geografinė erdve ir vieta.

Švietimo politika – kryptingas valstybės švietimo sistemos tvarkymas remiantis pamatinėmis vertybėmis, nuostatomis, principais, suinteresuotų visuomenės grupių tikslais, sociokultūriniais ir geopolitiniais kontekstais.

Ugdymas(is) – žmogaus (ugdytinio) individualus ir bendruomeninis santykis (dialogas) su pasauliu ir aplinka, kuris skleidžiasi (tarpsta, realizuojamas, steigiasi) per pažiną, patyrą, pajautą ir sveikatinimą(si).

Globalizacijos, lokalizacijos, glocalizacijos, grobalizacijos sąvokos plačiau aptartos autoriaus straipsnyje *Edukacinė erdvė: globalių ir lokalių dimensijų įtampos* (2006).

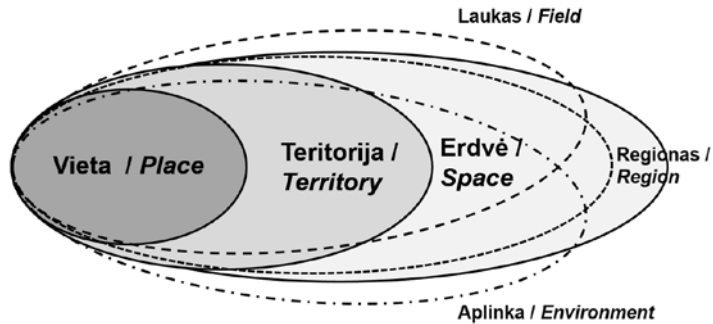
Straipsnyje dažnai vartojami sudurtiniai terminai su žodžio dalimis *geo-* ir *filo-* skliausteliuose – (*geo*)politika, *geo(filo)sofija*. To priežastis – šie terminai *švietimo politikos* ir *švietimo filosofijos* diskurse yra nauji ir retai vartojami. Filosofinėje literatūroje kiek plačiau aptarta *geofilosofijos* samprata (Deleuze, Guattari, 1994). Kartais šis terminas vartojamas kaip *geografijos filosofijos* trumpinys. Švietimo politika *geopolitikos* konotaciją įgyja tada, kai ji laikoma valstybės geopolitikos sudedamąja dalimi. Taigi švietimo *geopolitikos* ir *geofilosofijos* terminai, atsižvelgiant į kontekstą, straipsnyje vartojami įvairia forma (kartais suskliaudžiant atskirus jų sandus), tuo norima pabrėžti geografijos (erdvės, aplinkos, vietos, regiono ir pan.) ir švietimo politikos bei filosofijos įvairialypes sąsajas.

VAIZDUOTĖS ERDVIŲ LINK

Erdvė ir laikas – turbūt svarbiausios, stabiliausios ir nuo seno analizuojamos, diskutuojamos mokslų kategorijos. Be jų neapsieinama nei filosofijoje ir fizikoje, nei geografijoje ir istorijoje, nei moderniuose ir postmoderniuose moksluose. Pagal reliatyvumo fizikos sampratą, erdvė ir laikas yra tas pat – *erdvėlaikis*. N. Kardelis, sekdamas erdvės sampratą nuo Platono, priveda ją prie kantiškosios tradicijos teigdamas, kad „<...> erdvė tėra transcendentalinė kategorija, struktūruojanti žmogaus patyrimą ir leidžianti suvokti skirtingus objektus, kaip egzistuojančius vienoje gamtoje“ (2008, 50). Nors kartais, siekiant išgryninti atskirų mokslų esmę, pasakoma, kad istorija yra laiko mokslas, geografija – erdvės mokslas. Tuo norima išvengti perdėto metodologizavimo arba epistemologizavimo.

Pirmiausia, kalbant apie erdvę, iškyla jos materialumo, realumo klausimas, į kurį buvo atsakinėjama iš absoliutizmo (Newtonas) ir reliacionizmo (Leibnizas) pozicijų. Šių diskusijų esmė, įtraukiant ir kantiškąją kritiką, yra labiau filosofinė nei fizikinė, o svarbiausia, priklauso nuo požiūrių (dėsnių) pripažinimo ir pritaikymo (Čiurlionis, 2016, 135). Geografijoje, kurioje erdvės aprašomos ir pavaiz-

duojamos struktūriškai, atrodytų, kad labiau linkstama „materialiosios“ erdvės išraiškos link. Istorškai *geografinė erdvė* buvo suprantama kaip *teritorija*, *vieta*, šiandien vis labiau akcentuojamos *aplinkos*, *regiono*, *lauko* sąvokos (žr. 1 pav.).

1 pav. Plotiniai erdviniai geografijos objektai /
Areal spatial geography objects

Tačiau net žemėlapiu negalima laikyti Žemės paviršiaus „realiu“ pavaizdavimu jau vien dėl to, kad žemėlapiu pagrindu – tam tikra matematinė projekcija. Kita vertus, žemėlapyje pavaizduoti objektai, jų tarpusavio ryšiai, dinamika – tai daugiau erdviniai santykiai (Leibnizo interpretacija) nei substancija. Geografijos mokslo istorijoje pastebima nuolatinė slinktis nuo fizinių link socialinių, mentalinių aplinkos objektų ir procesų erdvinės išraiškos. Plėtojant šią kryptį palyginti daug pasistūmėjo ir Lietuvos geografi, aprašydami aplinkos (erdvės) gamtines, sociokultūrinės, politines struktūras (Daugirdas, 1996; Kavaliauskas, 2010–2011; Petrulis, 2009). Atliekant tyrimus dažniausiai remiamasi socialinės fizikos prielaidomis, turinčiomis tvirtas pozityvizmo šaknis ir geografijoje (Bunge, 1962). Tokių tyrimų rezultatas – *teritorijos*, *geografinės erdvės*, geopolitinio *lauko* abstrakti „nuotrauka“. Sudėtingiausia, kaip teigia ir patys tyrėjai, yra pavaizduoti „minkštuosius“ – dvasinius, mentalinius – erdvės objektus ir procesus. Jiems priskirtini kultūros, dvasinės, meno ir kitos nematerialios vertybės. Norint atlikti jų erdvinį *įvietinimą* būtina padaryti daug tarpinio pobūdžio procedūrų – *tipizavimo*, *struktūravimo*, *generalizavimo* ir kitų *kvalimetrizacijos* darbų. Geografijos mokslo istorijoje vyko erdvės „išlaisvėjimo“ procesas. Labiausiai jį buvo užemin-ta, „sukaustyta“ fizinėje geografijoje, kurioje *erdvė* dažnai būna tapati apibrėžtai *teritorijai*. Dar labiau erdvės teritorinis neapibrėžtumai pasireiškė socialinėje (visuomeninėje) geografijoje, kurioje tenka vaizduoti socialinius procesus, reiškinius, ir pagaliau – *humanitarinėje (humanistinėje) geografijoje*, kuri nagrinėja

geografinės aplinkos ir jos objektų, procesų suvokimą, vaizdinius, t. y. mentalinę žmogaus gebą. Norint tai pavaizduoti žemėlapyje, geografinės erdvės ribos dar labiau „išsiplauna“. Mentaliniai žemėlapiai nuo klasikinių geografinių žemėlapių labai skiriasi. Jų paskirtis – pavaizduoti ne fizinę erdvę, o idėją, vaizdinį, teorinį konstruktą. Vaizduojami objektai yra labiau susiję su sociokultūriniais, mitologiniais, geopolitiniais reiškiniais, procesais (Zamiatin, 2003, 2006, 2014). Net ir į klasikinius žemėlapius šiandien esame linkę žvelgti kitaip: žemėlapiai ne įrėmina, riboja, bet pasako tam tikrą idėją, apibūdina procesą (Marshall, 2016). Čia į pirmą vietą iškyla ne fizinis geografinės erdvės vaizdas, o *jėga, galia, įtaka*. Kitaip sakant, žemėlapyje arba kitoje jo formoje pateikiama (įvietinama) reiškinų, procesų, idėjų, vaizdinių dinamika. Ženkilai, prasmės, reikšmės pereinamos į erdvę praranda referentinę prasmę ir, anot A. Šliogerio, gyvename *ideologemų, filosofologemų* (simuliakrų) virtualiojoje erdvėje (2011). Darant aliuziją į Jeaną Baudrillardą, žemėlapis atsiranda pirmiau teritorijos arba naudojant GIS (geografinių informacinių sistemų) yra braižomi žemėlapių žemėlapiai.

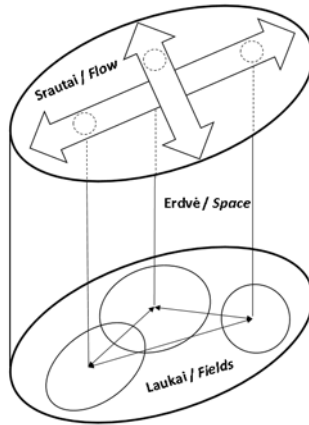
Taigi geografija įžengia į po žemėlapiu (jį suprantant kaip popieriaus lapą) erą. Vis labiau įsitikinama, kad geografiniai atradimai daromi remiantis vaizduote – vaizdinių kūrimu, vaizdijimu. Tik jeigu anksčiau buvo siekiama, kad vaizdiniai (žemėlapiai) atitiktų tikrovę, tai šiandien jie yra tikrovė.

ŠVIETIMO (GEO)POLITIKA KAIP GALIŲ IR ĮTAMPŲ VEIKIMO ERDVĖ

Švietimo politika apibrėžia valstybės pastangas tvarkyti šalies švietimo sistemą, remiantis įstatymų nustatytais principais, prioritetais ir priemonėmis. Politika, kaip ir švietimo politika, visada yra susijusi su valstybės vidaus ir išorės erdvėmis, jose besireiškiančiais santykiais, tvyrančiomis įtampomis. Geografas tai supranta kaip *švietimo geografiją* (ją traktuoja kaip švietimo idėjų ir priemonių sklaidą erdvėje), arba *švietimo geopolitiką*. Tiesa, kartais vengiama *geopolitikos* termino, kad aprašomi reiškiniai, procesai nebūtų interpretuojami *geografinio determinizmo* aspektu. Tačiau tai jau daugiau praeities dalykai arba tik viena iš geopolitikos aiškinimo krypčių, implikuojanti linijinį priežasties ir pasekmės geopolitikos vaizdinį. *Teritorialumas* šiandien suprantamas kaip mąstymas apie teritoriją, jos erdvę, t. y. teritorija suvokiama kaip dinamiška, taki sąvoka, vartojama atliekant ir šiuolaikinius geopolitikos tyrimus (Jakniūnaitė, 2017). Net globalizacijos procesų kontekste valstybės vaidmuo, užtikrinant nacionalinės / tautinės valstybės tapatybę, nesikeičia (Biswas, 2002).

Ne tik daiktai, bet ir žmogus, idėjos visada yra susietos su vieta, kuri suteikia pasauliui, erdvei tam tikrą vertę. „Pasakyti, kas yra žmogus, – vadinasi, susieti jį su erdve, dinamine bei aksiologine tvarka“ (Brague, 2005, 111). Žmogus ne tik antropomorfinė, bet ir geomorfinė struktūra. Net ir postmoderniosios filosofijos – *posthumanizmas*, *biopolitika*, *biofilosofija* – iš esmės ne neigia gamtos, aplinkos vaidmenis, o visur regi žmogaus tęsinius. Žmogus ne priešpriešinamas fiziniams objektams, o pats yra (imanentinis) objektas.

Lietuva – geografinė erdvė, vieta, kurioje reiškiasi tam tikri (politiniai, ekonominiai, kultūriniai, švietimo) procesai, kuriuos galima matyti, jausti, mąstyti. Anot filosofų T. Kačerausko ir T. Vėželio, nagrinėjančių M. Heideggerio filosofiją, čia susiduriama su *šiapusybės* regionu ir lokalumo reiškiniu, apie kuriuos prasminga ir reikia kalbėti, analizuoti bei juos vertinti (Kačerauskas, Vėželis, 2016). Gyvename įvairialypių srautų ir jų pasireiškimo vietų (laukų) erdvėje (žr. 2 pav.).

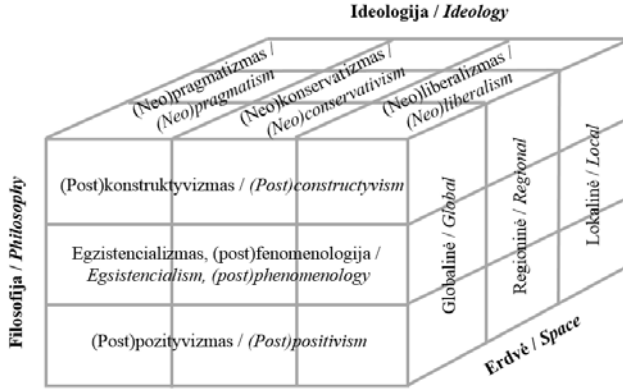

2 pav. Srautų lokalizavimo laukai erdvėje /
Flow localization fields in space

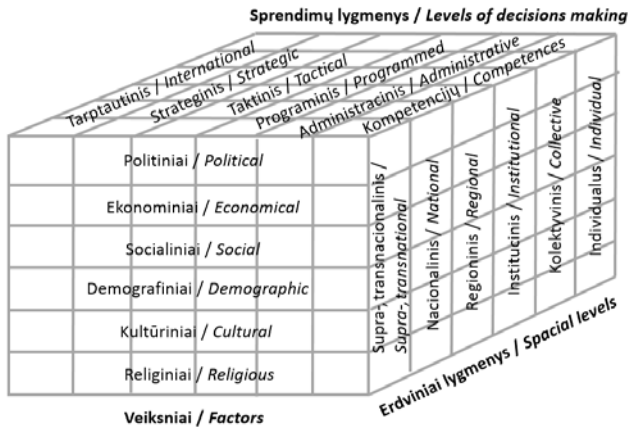
Geopolitika visada yra susijusi su įvairių reiškinių, procesų *galiomis*, *įtakomis* ir *įvairiomis įtampomis*. Tai būdinga ir *švietimo (geo)politikai*. Toliau (detaaliai nekommentuodami) pavaizduosime, kas ir kaip veikia, formuoja, struktūruoja Lietuvos švietimo *(geo)politinį lauką*, kuris suprantamas kaip švietimo politikos veikimo geografinė erdvė. Čia sąvokos *geopolitinis laukas* ar *geopolitinė erdvė* laikomos tapačiomis. Modeliai parengti remiantis Lietuvoje atliktais švietimo politikos ir filosofijos tyrimais, ypač L. Duoblienės (2011), D. Karužaitės (2015),

E. Katiliūtės (2008). Pirmajame modelyje pavaizduoti veiksniai, kurie daro įtaką, struktūroja Lietuvos švietimo geopolitinę (ir geopolitikos) erdvę (žr. 3 pav.). Atitinkamai sudaryta ir švietimo (geo)politikos raiškos matrica (žr. 4 pav.).

3 pav. Lietuvos švietimo geopolitinę erdvę struktūruojančios dimensijos / Dimensions structuring the geopolitical space of education in Lithuania

4 pav. Švietimo (geo)politikos raiškos matrica / Matrix of educational (geo)policy expression

Anot P. Aleksandravičiaus, būtina atkreipti dėmesį, kad tokiose uždaroje matricose „<...> gimsta uždaros ideologijos, kurios gali reikštis ne tik „aukštu“ filosofiniu ar politiniu lygmeniu, bet ir banalioje buityje“ (2015, 27). Akcentuotina, kad Lietuvos švietimo (geo)politika vyksta visose išskirtose erdvėse ir erdviniuose lygmenyse (vadybinis aspektas), t. y. nereikėtų sutapatinti Lietuvoje vykstančių procesų vien tik su regioniniu ar lokaliu lygmeniu, o geopolitikos sričiai priskirti vien tik tarptautinius (regioninius autonominius arba separatistinius) subjektus. Geopolitikoje (kaip ir geografijoje) yra kalbama apie *erdvinių* – globalinę, regioninę, valstybinę ir lokalinę – *tapatumą* (Dementavičius, 2004, 54). Erdvės požiūriu kiekviena politika yra geopolitika, o geopolitika – politika (idėjų, strategijų, praktikų politika – tai, ką suprantame kaip *policy*), realizuojama konkrečioje geografinėje erdvėje ir vietoje. Valstybės institucijos (subjektai), įgyvendindamos švietimo politiką (įvairias strategijas ir praktikas), kuria erdvinį švietimo *geopolitinį tapatumą*. Remdamiesi valdžios (švietimo elito) prioritetais, gravitacijomis ir praktikoje taikomomis strategijomis, galime nustatyti (apibrėžti) ir valstybės *švietimo geopolitikos kodą (-us)*. *A priori* galima teigti, kad geopolitiniai kodai turi būti skirtingi (arba bent kitaip įvardyti) tiek valstybės švietimo sistemos, tiek atskirų dalykų (disciplinų) didaktiniu (mikro-) lygmeniu. Deja, tokių tyrimų tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje labai pasigendama.

Naujoji ir kritinė geopolitika (ypač pastaroji) nesusijusi su „medžiaginio“ fizinės geografijos vaidmens geopolitika (Ališauskas, 2004; Oakes, Price, 2008; Soja, 1995). Atsiranda tokie geopolitiniai subjektai kaip *diskursyvi aplinka, geopolitinių procesų reflektavimas, kultūrinė civilizacinė trauka* (gravitacija), *geopolitiniai vaizdiniai ir įvaizdžiai*. Jie šiandien atlieka svarbų geopolitinės galios ir jos kuriamų geopolitinių įtampų vaidmenį. Prie to ypač prisideda ir sudėtingi bei prieštaringi globalizacijos procesai. Tai, ką mes šiandien įvardijame kaip *globalizacija*, yra painūs ir viduje vienas kitam priešingi procesai, tokie kaip *lokalizacija, glocalizacija, grobalizacija*. Pastarieji yra politinių, ekonominių, kultūrinių, religinių ir švietimo, idėjų, vertybių, doktrinų bei pasaulėvaizdžio intersubjektyvios konstrukcijos, kurios atspindi šalies geopolitinį kodą ir tam tikrą geopolitinę gravitaciją (Statkus, Motieka, Laurinavičius, 2003). Lietuvos švietimo geopolitinę erdvę veikiančius *globalizacijos* ir *lokalizacijos* bei išvestinius *glocalizacijos* ir *grobalizacijos* procesus bei įtampas su juos palaikančiais subjektais galima išdėstyti erdvėje pagal atitinkamas kryptis (žr. 5 pav.). Modelis vaizduoja Lietuvos švietimo geopolitinės erdvės kaip sistemos struktūrą (turinio ir procesinius dalykus).

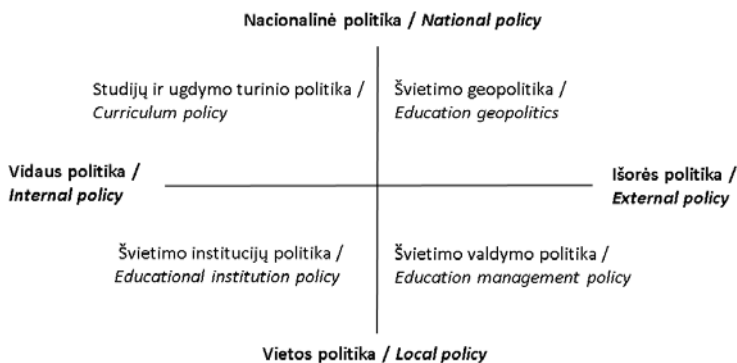
Globalizacija / Globalization

Glokalizacija / Glocalization	Universitetai / <i>Universitys</i> Mokslo tiriamieji centrai / <i>The Science Research Centers</i> Tarptautinės mokslų sąjungos / <i>International Scientific Unions</i> Ekspertų grupės / <i>Expert Groups</i>	Pasaulio bankas / <i>World Bank</i> Bolonijos procesas / <i>Bologna Process</i> Lisabonos sutartis / <i>Lisbon convention</i> Europos Komisija / <i>European Commission</i> Europa 2020 / <i>Europe 2020</i>	Grobalizacija / Grobalization
	Lietuva 2030 / <i>Lithuania 2030</i> Mokslininkų asociacijos, draugijos / <i>Scientists Association, Society</i> Studentų sąjungos / <i>Students' Union</i> Neformalios grupės / <i>Non formal Groups</i> Visuomenės autoritetai / <i>Public Authority</i>	Švietimo ir mokslo ministerija / <i>Ministry of Education and Science</i> Studijų kokybės vertinimo centras / <i>Centre for Quality Assessment in Higher Education</i> Tarptautinės organizacijos Lietuvoje / <i>International Organizations in Lithuania</i>	
Lokalizacija / Localization			

5 pav. Lietuvos švietimo geopolitikos įtampos subjektai ir procesai / *Processes and subjects of strain in the Lithuanian educational geopolitics*

Švietimo (geo)politiką galima traktuoti kaip vieną (bendriausią) iš socialinės struktūros formų. Kaip teigia A. Valantiejus, kiekviena struktūra yra reali tiek, kiek įvardija konkrečius įtampos dalykus, būdingus konkrečiai vietai / erdvei ir laikui (2007, 89). Pateiktas modelis – interpretacinio pobūdžio struktūra, kuri leidžia suvokti procesus, vykstančius gyvenamojoje aplinkoje, Lietuvoje ir pasaulyje, vaizduojanti aukštojo mokslo politikos institucijas ir veikėjus. Analo-gišką modelį bendrojo ugdymo įstaigoms (mokykloms), veikiantiems agentams autorius yra pateikęs kitame straipsnyje (Kairaitis, 2006).

Panašią konfigūraciją įgyja ir švietimo politika, kuri išsiskaido bent į keturias kryptis: nacionalinę (valstybės), vidaus, išorės ir vietos (žr. 6 pav.).

6 pav. Švietimo politikos kryptys / *Directions of educational policies*

Šias kryptis galima įvardyti ir kaip keturias švietimo (geo)politikos funkcijas, kurios struktūruoja, artikuluoja įvairiose erdvėse besireiškiančius švietimo sistemos santykius. Abu modeliai (žr. 5 ir 6 pav.) atspindi švietimo (geo)politikos struktūras, kurių *vertikalė* išreiškia švietimo santykių, procesų hierarchiją, nuoseklumą, o *horizontalė* – kaitą, tėkmę, unikalumą. Pateiktuose kvadrantinio tipo modeliuose pavaizduotos švietimo (geo)politikos įtampos ir kryptys reiškiasi (išryškėja, atsispindi) per modelių (sistemų / struktūrų) sudedamųjų dalių institucionalizacijos vaidmenis ir veiklas. Šiuo metu mūsų švietimo (geo) politikos vaizdinys yra gana skurdus – mažai struktūruotas, individualizuotas ir nepakankamai lokalizuotas. Į švietimo (geo)politiką reikėtų žvelgti iš įvairiapusių visuomenės *sąveikos / santykių* struktūros formų pozicijų.

ŠVIETIMO GEO(FILO)SOFIJA KAIP ESINIŲ TAPSMO IR SKLAIDOS SANKIRTOS ERDVĖS VIETA

Geofilosofinis požiūris į socialinius, kultūros, politikos, švietimo, net gamtos reiškinius – tai nauja metodologinė prieiga filosofijos ir geografijos sąsajų diskurse. Kaip jau buvo minėta, *geofilosofija* kartais suprantama kaip *geografijos filosofija* arba jos trumpinys (Günzel, 2001, 16). G. Deleuze ir F. Guatarri geofilosofiją sieja su *deteritorizacijos* ir *reteritorizacijos* procesais (1994). Vienaip ar kitaip per pastarąjį amžių virsmą į politikos, kultūros, socialinius reiškinius imta vertinti iš *erdvės* ir *vietos* pozicijų. Tai glaudžiai siejasi su postruktūralistinėmis, postmodernistinėmis, nereprezentatyviomis mokslo teorijomis ir tarp-, interdisciplininiais tyrimais (Gedutis, 2006; Kanišauskas, 2011; Kirtiklis, 2012). Čia reikia pridėti ir XX a. įvykusius *vaizdinius* bei *erdvinius posūkius* filosofijoje, kultūroje, mene, atskirose mokslų srityse. Sparčiai plinta *įtraukiojo tyrimo* metodai ir praktikos, kuriuose svarbiausia – tyrėjo santykis su tyrimo objektu (erdve) ir metodais (Michelkevičius, 2016). Greta turime kitą, jau palyginti seniai J. K. Wrighto sukurtą terminą *geosofija* (1947). Išsamiau nenagrinėdami šių terminų / sąvokų galime tik pabrėžti, kad *geosofija* išreiškia mentalinį, dvasinį žmogaus požiūrį, santykį su geografine aplinka, erdve, jos objektais. Moksle tai suponuoja atitinkamą tyrimų metodologiją. Galima būtų pasiūlyti ir kitą terminą – *antropgeosofiją*, kaip žmogaus, Žemės ir išminties sąjungtį (junglę), besireiškiančią per šių duoties sandų vienį ir santykį. Kadangi švietimas, kaip visuomenės ir žmogaus gyvenimo bei veiklos sritis, turi socialinių ir humanitarinių (dvasinių) mokslų pradus, atskirais atvejais galima vartoti tiek *švietimo geofilosofijos*, tiek *švietimo geosofijos* terminus, pabrėžiančius skirtingus švietimo realybės ir santykių su ja

aspektus. Todėl priimtina ir tokia termino forma – *švietimo geo(filosofija)*, kuris vartojamas, priklausomai nuo to, koks švietimo, filosofijos ir geografijos sąsajos kontekstas yra akcentuojamas.

Švietimo geofilosofija, skirtingai nuo geopolitikos – kaip jėgos politikos, – atspindi mūsų individualias sąsajas su geografija ir filosofija. Galima sutikti su P. Tayloru Webbu ir K. N. Gulsonu, kad ir švietimo geofilosofiją, ir politiką domina tie patys klausimai: kaip švietimo politika veikia ir mutuoja erdvėje, kaip sprendžiami švietimo politikos ontologijos ir epistemologijos dalykai ir kaip kuriama, modeliuojama bei įgyvendinama švietimo politika (2015, 20). Kitaip sakant, geofilosofijai priskiriama ryšių tarp politikos, švietimo ir valstybės nustatymo funkcija (2015, 21).

Esminis, žvelgiant iš geografijos pozicijų, švietimo geo(filosofijos) klausimas – tai *erdvės* ir *vietos* klausimas bei jų sąsaja. Erdvės kategorija visada susijusi su abstrakcija, tuštuma. Ne veltui A. Hettneris geografijos esmę siejo ne su geografiniais objektais ir jų išsidėstymu Žemės paviršiuje, bet su *geografine erdve* ir jos užpildymu (Hettner, 1927). Čia svarbų vaidmenį atlieka *vietos* kategorija. Erdvė ir vieta – neišskiriami dalykai: kiekviena erdvė turi savo vietą, o kiekviena vieta – savo erdvę. Vieta erdvei suteikia formą (įvietina), o erdvė vietai – foną (įerdvina). *Erdvė* ir *vieta* susijusi santykiu kaip *fonas* ir *figūra*, panašiai kaip iliustracijoje „Rubino vaza“. Kartu *vieta* yra esminė, realiai geografinei aplinkai prasmę suteikianti esamybė. Kuomet mes atmintyje išlaikome tam tikrų geografinių vietų – vietovaizdžių, kraštovaizdžių, miestovaizdžių – vaizdinius (erdvėvaizdžius), visada jie turi konkrečią erdvės formą, „pripildytą“ vietos objektais (figūromis). Erdvė visada suvokiama labai konkrečiai ir vietiškai. Erdviniai vaizdiniai kyla fizinės erdvės, socialumo ir subjektyvumo sankirtose, kuriose struktūruojasi prasmų tikrovės (Valantiejus, 2014, 16). Mąstyti apie erdvę – vadinasi, mąstyti apie vietą. *Erdvėvieta* praktinę reikšmę įgyja *pajautos* (J. Mureikos terminas) santykių aktuose, kuriant prasmes, polisemantinę dvasingumo (vertybių) raiškos erdvę tam tikros kultūros kontekste (Mureika, 2006, 195). Anot A. Sverdiolo, „<...> erdvės matmenys pasirodo ne kiekybiškai graduoti, o kokybiškai artikuoti – organizuoti perspektyvos. Egzistencinė erdvė skleidžiasi kaip kokybiškai apibrėžta koncentrinė struktūra centras–periferija, tam tikru mastu analogiška vidujybės laiko struktūra (praeitis–dabartis–ateitis)“ (1996, 285). Greta keliami ir geografinės erdvės kaip jėgų lauko, įvairialypių santykių raiškos, tapsmo, substancialumo, žinojimo ir konstravimo klausimai (Bourdieu, 1996, 2003; Brague, 2001; Crampton, Elden, 2007; Delanty, 2002; Foucault, 1998). Nūdienos daug sociologų, filosofų orientuojasi į *interpretacinį konstrukcionizmą*, kuris siekia

paaikinti prasmės, žinojimo atsiradimo klausimus (Berger, Luckman, 1999; Stebukonis, 2005).

Visi minėti įvardyti dalykai tiesiogiai susiję su *švietimo geo(filoso)fiija*, kuri interpretuoja švietimo idėjas, santykius, jų į/iš(si)vietinimo geografinėje erdvėje – erdvėvietyje – prasmes. Kaip jau buvo minėta, G. Deleuze ir F. Guattari geofilosofijos sampratą sieja su dviem į/iš(si)vietinimo procesais – *deteritorizacija* ir *reteritorizacija* – ir juos atitinkančiais vaizdiniais: nuo *teritorijos* prie *žemės* (deteritorizacija) ir nuo *žemės* prie *teritorijos* (reteritorizacija). Mūsų nagrinėjamu atveju *žemę* reikėtų keisti *erdve*, o *teritoriją* – *vieta*. Apskritai *teritorija* ir *žemė* – gana pretenzingos geografinės kategorijos. *Teritorija* dažnai įgyja geometrinę arba kartografinę konotaciją, o *žemė* – Žemės kaip planetos vaizdinį (išskyrus tautosakoje vartojama prasme – „gimtoji“, „tėvų“ žemė ir pan.).

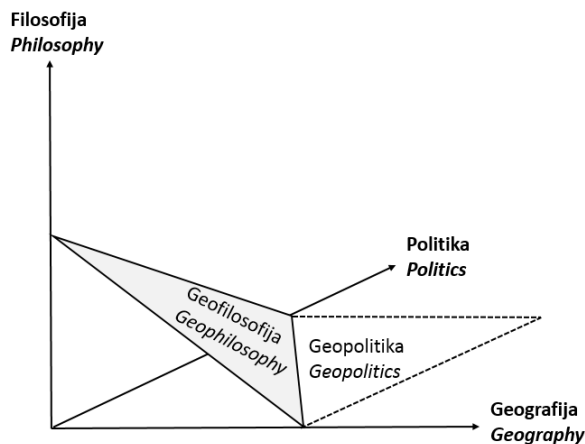
Vykdoma šalies švietimo politika – nuolatinis švietimo idėjų ir strategijų tapsmas (steigtis, vyksmas, kūrimasis, atsinaujinimas, produkavimas) šalies mentalinėje erdvėje. Visos buvusios ir vykusios Lietuvos švietimo reformos, kurtos koncepcijos pirmiausia yra vaizduotės ir tik po to norminimo įvairiais įstatymais padarinys. Būtent vaizduotė daro didžiulius proveržius kuriant švietimo projektus. Devintajame dešimtmetyje, t. y. tautinės mokyklos kūrimo metais, neturėjome jokių empirinių duomenų, patyrimo, o tik istorinę atmintį, savimonę ir vaizduotę kaip gebėjimą. Tik pasitelkus vaizduotę yra kuriamos prasmės ir perduodamos vertybės, „<...> tauta – tai naratyvas, pasakojimas, kuriamas pasitelkus kalbą, tradicijas, prisiminimus bei simbolius“ (Merkinaitė, 2011, 142). To meto atkuriamos Lietuvos švietimo politiką galima įvardyti kaip švietimo geo(filoso)fiiją.

Nagrinėjant švietimo į(si)vietinimo esmes, radikaliausias yra *tapsmo* klausimas. Panašiai tapsmą įvardija ir filosofas A. Mickūnas interpretuodamas Nyčės filosofiją (2008). Tapsmas – tai nuolatinis judėjimas, kitimas, kelias, santykis su savimi ir kaita. Tapsmas – tai vieta, kur miršta pastovumas (ten pat, 46). Žinoma, šis filosofinis ginčas tarp pastovumo ir kismo tęsiasi nuo Parmenido ir Herakleito laikų. Šiuo metu susiduriame su skirtingu klasikinės metafizikos ir moderniosios filosofijos požiūriu į tapsmą (Šliogeris, 1996). *Klasikine* prasme tapsmas suprantamas kaip *tapti kuo nors* (esiniu), įeiti į ribas, turėti tikslą ir pabaigą, įbūtinimo ir įdaiktinimo veiksmas (ten pat, 428). Vadovaujantis *moderniąja* tapsmo samprata, tapsmas suprantamas kaip išdaiktinimo judesys, laikinumo būseną arba, kaip pabrėžiama, tapsmas yra nukreiptas į nieką (ten pat, 429). Čia, žinoma, radikali tapsmo sampratos klasikinėje metafizikoje ir modernioje (postmodernioje) filosofijoje skirtis. Ž. Filmanavičiūtė, remdamasi N. Kardeliu, bando „sutaikyti“ šias dvi nuostatas teigdama, kad šiuolaikinė filosofija įveda pataisą, reikalavimą, kad

abstraktūs dalykai būtų vertinami iš konkrečios perspektyvos, per patirtį (2014).

Mūsų atveju, turint omeny švietimą kaip geo(fil)sofinę (sociokultūrinę, dvasinę) erdvę, joje kuriami švietimo politiniai ir filosofiniai postulatai, kurie gyvena natūralioje geografinėje erdvėje ir vietoje bei turi objektyvios prasmės santykio ir subjektyvios prasmės santykio bruožus, yra svarbus konkretaus santykio su erdve ir vieta klausimas. Anot A. Valantiejaus, „<...> kai mąstome, tarkime, erdvę, tai savo patyrimė galiausiai randame ne „pačią“ erdvę, o konkrečias vietas – ne kaip abstrakcijas, o *šių* vietų savo pačių – kartu su *šiais* daiktais, *šia* jų padėtimi ir *šiuo* jų vertės statusu – patyrimu“ (2014, 18). Ši prieiga rezonuoja ir su *posthumanizmo* implikuojamu reliaciniu subjektu, t. y. save realizuojančiu per santykius, per imanentinę egzistenciją bei įkūnytas ir įvietintas patirtis (Žukauskaitė, 2016, 166–167). Remdamasi posthumanizmo filosofija, A. Žukauskaitė savo monografijoje *Nuo biopolitikos iki biofilosofijos* aptaria naujos filosofinės paradigmos – *biofilosofijos* – atsiradimo prielaidas (ten pat). Panašiai kaip *biofilosofijoje* pagrindinės kategorijos yra gyvūnas, gyvybė, kūnas, kaip nesuvokiamo tapsmo objektai bei atitinkama nesuvokiamumo politika, taip *geofilosofijoje* tai yra vieta, teritorija, aplinka, regionas ir su save žymiančia politika.

Geografiniai objektai sukuria erdvę (erdvėvaizdį), įerdvina jų egzistenciją ir politinį veikimą. Tačiau politinis veikimas švietimo geopolitiniame lauke dažniausiai vyksta linijine, horizontalia, sintagmine kryptimi – tai paveldėta iš geopolitikos klasikos. O švietimo politika, kuri remiasi geofilosofinėmis prielaidomis, orientuota vertikalia, paradigmine, idėjų atsiradimo erdvėje (erdvėvietyje) kryptimi (7 pav.).

7 pav. Geofilosofija kaip geopolitikos tapsmo erdvėje vieta / *Geophilosophy as the place of geopolitical becoming in the space*

Taip suprantama švietimo (geo)politika yra ne jėgos (normų, standartų, strategijų, gairių, projektų, t. y. įtakų) išraiška, o dialoginių santykių, patyrimų, mąstymo, vaizduotės raiškos geo(fil)osofija. Čia tik galima pritarti N. Kardeliui, pristatančiam A. Šliogerio *paraštes*, jog yra filosofijos (mokslai, geopolitika – Z. K. *past.*), nukreiptos į pasaulio pažinimą, užvaldymą, perdarymą, ir yra nesuinteresuota teorinė pasaulio žiūra, pagrįsta nesuinteresuotu tikrovės autonomiją gerbiančiu mąstymu arba, anot A. Šliogerio, matančiu mąstymu (Kardelis, 2011, 15–16).

Taigi švietimo (geo)politika, besiremianti įvairialypiais autentiškais santykiais, prasmų eksplikavimu, vaizduotės žadinimu, kuria šalies, konkrečios vietos įbūtintą, tvarią, jai tapačią švietimo geo(fil)osofinę erdvę.

APIBENDRINIMAS

Paskutiniaisiais praeito amžiaus dešimtmečiais ir per pastaruosius du dešimtmečius Pasaulio (Žemės) įvaizdis pasikeitė – jis tapo globalus, tinklinis, net plokščias. Tinkamiausiai šiuolaikinį Pasaulį reikėtų vadinti *glokaliu* (globaliu ir lokaliu vienu metu), tai geriausiai atspindėtų procesus, kurie vyksta ne tik globaliame, bet ir vietos lygmenyse. Šiandien sunku išsiversti be erdvinės (geografinės) dimensijos analizuojant kultūros, meno, švietimo (nekalbant jau apie politikos, ekonomikos) reiškinius. Tai įgalina daryti pakitusi geografijos samprata. Tradiciškai geografija buvo siejama su fiziniais (daiktiniais), globaliais (planetariniais), makroregioniniais objektais, reiškinais, procesais. Nūdien geografija skverbiasi į mikroaplinkos (lokalias) erdves ir struktūras. Vis dažniau pagrindiniu jos tyrimo metodu tampa tyrėjo reflektavimo kompetencijos. Tyrimo objektai ne atrandami, o kuriami pasitelkiant *vaizduotę / vaizdijimą*. Ne fizinės substancijos, o *sąveikos / santykio* struktūros tampa geografijos pažinimo objektais. Atsiranda tokie geopolitiniai subjektai kaip *diskursyvi aplinka, geopolitinių procesų reflektavimas, kultūrinė civilizacinė trauka* (gravitacija), *geopolitiniai vaizdiniai ir įvaizdžiai*.

Tyrimas skirtas *švietimo politikai*. Tačiau į politiką apskritai ir švietimo politiką konkrečiai žvelgiama per geografinės *erdvės* ir *vietos* bei *tapimo* filosofijos prizmę. Siekiama atsakyti į klausimą, *kokios vertybinės ir norminės substancijos, galios ir įtampos struktūros, tapimo ir virsmo procesai formuoja (lemia) Lietuvos švietimo erdvę?* Šiuo požiūriu švietimo vadybos priemonės įgyja *švietimo geopolitikos* dimensiją. Erdvės požiūriu kiekviena politika yra geopolitika, o geopolitika – politika (idėjų, strategijų, praktikų politika), realizuojama konkrečio-

je geografinėje erdvėje ir vietoje. Kaip betrauktuosime švietimą – kaip kultūros, ekonomikos, politikos sudedamąją dalį ar kaip atskirą visuomenės veiklos sritį, – jis visada veikiamas, struktūruojamas, kuriamas tų pačių geografinių – *vietos, erdvės, aplinkos* – faktorių. Valstybės institucijos (subjektai), įgyvendindamos švietimo politiką (įvairias strategijas ir praktikas), kuria erdvinį švietimo *geopolitinį tapatumą*.

Erdvės, vietos, geografinės skalės (nuo globalinės iki lokalinės) dalykai santykyje ir sąveikoje su geopolitiniais, sociokultūriniais reiškiniais formuoja Lietuvos švietimo geopolitinę ir geo(filoso)finę erdvę. *Geosofija* ir *geofilosofija* išreiškia mentalinį, dvasinį, vertybinį, pažintinį žmogaus požiūrį ir santykį su geografine aplinka, erdve, jos objektais, atspindi mūsų individualias sąsajas su geografija ir filosofija. *Geofilosofijai* priskiriama ryšių tarp politikos, švietimo ir valstybės (jos konkrečių erdvinų struktūrų) nustatymo funkcija. Straipsnyje *geopolitikos* ir *geofilosofijos* terminai, priklausomai nuo konteksto, vartojami įvairia forma (kartais suskliaudžiant atskirus jų sandus), tuo norima pabrėžti geografijos (erdvės, aplinkos, vietos, regiono ir pan.) ir švietimo politikos bei filosofijos įvairias sąsajas. Žmogus ne tik antropomorfinė, bet ir geomorfinė struktūra. Net ir postmoderniosios filosofijos – *posthumanizmas, biopolitika, biofilosofija* – iš esmės neneigia gamtos, aplinkos vaidmens, o visur regi žmogaus tęsinius. Žmogus ne priešpriešinamas fiziniams objektams, o pats yra (imanentinis) objektas. Būtent vaizduotė daro didžiulius proveržius inicijuojant švietimo projektus. Kurtos Lietuvos švietimo koncepcijos ir vykusios reformos – pirmiausia vaizduotės ir tik po to – norminimo bei instutualizavimo padarinys.

Apibendrinant galima teigti, kad švietimo (geo)politika, besiremianti įvairialypiais autentiškais santykyiais, prasmų eksplikavimu, vaizduotės žadinimu santykyje / sąveikoje su geografine aplinka, kuria šalies, konkrečios vietos švietimo geo(filoso)finę erdvę.

LITERATŪRA

1. Aleksandravičius, E. (sud.). (2015). *Tautiniai naratyvai ir herojai Vidurio Rytų Europoje po 1989 m.: Kolektyvinė monografija*. Vytauto Didžiojo universitetas. Vilnius: Versus aureus.
2. Aleksandravičius, P. (2015). *Europos mąstymo kryptys ir ateitis: Monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas [elektroninis išteklius]. [Žiūrėta 2017 m. gruodžio 23 d.]. Prieiga per internetą: <http://ebooks.mruni.eu/product/europos-msty-mo-kryptys-ir-ateitis>.
3. Ališauskas, R. (2004). Interneto geopolitika. Iš: *Geopolitikos akiračiai*. Vilnius: Eugrimas, 11–36.

4. Andrijauskas, A. (2013). Meno sociologijos tradicijos transformacija kritinėje P. Bourdieu koncepcijoje. *Logos*, 76, 142–161.
5. Andrijauskas, K. (2013). Tarptautinių santykių analizės virsmas regionų iškilimo epochoje: regioninio lygmens galios asimetrijos teorinis modelis. *Logos*, 76, 206–216.
6. Augustinavičius, A., Zaborskaitė, J., Mikulėnienė, D. ir kt. (2017). *Naujos regionų tapatybės konstravimas. Integralumas, sumanumas, konkurencingumas: Kolektyvinė monografija*. Kazimiero Simonavičiaus universitetas ir Lietuvių kalbos institutas. Vilnius.
7. Bartaševičius, R., Targamadžė, V. (2012). Bendrojo ugdymo mokyklos ugdymo politika: sąvokinės erdvės kontūrų brėžtis. *Acta paedagogica Vilnensia*, 28, 107–120.
8. Bauman, Z. (2002). *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Strofa.
9. Bauman, Z. (2015). *Kultūra takiojoje modernybėje*. Vilnius: Apostrofa.
10. Berger, P. L., Luckman, T. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius: Pradai.
11. Bourdieu, P. (1996). *Physical space, social space and habitus*. Oslo: University of Oslo.
12. Bourdieu, P., Wacquant, L. J. D. (2003). *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Vilnius: Baltos lankos.
13. Brique, R. (2001). *Ekscentriškoji Europos tapatybė*. Vilnius: Aidai.
14. Bruzgelevičienė, R. (2008). *Lietuvos švietimo kūrimas 1988–1997: Monografija*. Vilnius: Sapnų sala.
15. Bucevičiūtė, L. (2015). *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XV–XVI a.: valstybės erdvės ir jos sienų samprata: Mokslo monografija*. Vilnius: Versus aureus.
16. Bulajeva, T., Duoblienė, L. (sud.). (2009). *Lietuvos švietimo politikos transformacijos: Monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
17. Bunge, W. (1962). *Theoretical geography: Lund studies in geography*. Lund: Gleerup.
18. Butkus, V. (2008). Literatūros topografija: (poli)metodologinės trajektorijos. *Colloquia*, 21, 11–29.
19. Buttimer, A. and Seamon, D. (eds.) (1980). *The Human Experience of Space and Place*. New York: St. Martin's Press.
20. Castells, M. (2005). *Tinklaveikos visuomenės raida*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
21. Castells, M. (2006). *Tapatumo galia*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
22. Crampton, J.-W., Elden, S. (ed.) (2007). *Space, knowledge and power: Foucault and geography*. Aldershot: Ashgate.
23. Crasswell, T. (2011). *Place: A Short Introduction*. UK: Wiley-Blackwell.
24. Čelkis, T. (2014). *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teritorija: sienų samprata ir delimitaciniai procesai XIV–XVI amžiuje: Mokslinė monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
25. Čiubrinskas, V., Daukšas, D., Kuznecovienė, J., Labauskas, L., Taljūnaitė, M. (2014). *Transnacionalizmas ir nacionalinio identiteto fragmentacija: Mokslo studija*. Vytauto Didžiojo universitetas. Vilnius: Versus aureus.
26. Čiurlionis, J. (2016). Absoliutizmo ir reliacionizmo kontroversija: Newtonas vs. Leibnisas. *Problemos*, 90, 126–136.
27. Daugirdas, V. (1996). Lietuvos geopolitinio balanso modelis. *Geografijos metraštis*, 29, 301–308.
28. Daujotytė, V. (1999). Kraštovaizdžio poetika. *Darbai ir dienos*, 9 (18), 63–72.

29. Delanty, G. (2002). *Europos išradimas: idėja, tapatumas, realybė*. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla.
30. Deleuze, G., Guattari, F. (1994). *What is Philosophy?* London, New York: Verso.
31. Dementavičius, J. (2004). Geokultūra ir geopolitinio tapatumo konstravimas. *Geopolitikos akiračiai*. Vilnius: Eugrimas, 37–64.
32. Duoblienė, L. (2011). *Ideologizuotos švietimo kaitos teritorijos: Monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
33. Filmanavičiūtė, Ž. (2014). *Kas yra metafizika?* [Žiūrėta 2017 m. gruodžio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.filosofija.info/a-sliogeris/kas-yra-metafizika/>.
34. Foucault, M. (1998). *Disciplinuoti ir bausti: Kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lančkos.
35. Friedman, T. L. (2008). *Pasaulis yra plokščias*. Vilnius: Alma littera.
36. Gaižutytė-Filipavičienė, Ž. (2005). *Pierre'as Bourdieu ir socialiniai meno žaidimai*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
37. Gedutis, A. (2006). Valstybės mokslo politika ir I. Kanto fakultetų ginčai. *Žmogus ir žodis. Filosofiniai tyrinėjimai*, 6, 3–7.
38. Günzel, S. (2001). *Geophilosophie: Nietzsches philosophische geographie*. Berlin: Akademie Verlag.
39. Harvey, D. (1990). *The condition of postmodernity: An inquiry into origins of cultural change*. UK: Blacwell.
40. Hettner, A. (1927). *Die geographie. Ihre geschichte, ihr wesen und ihre methoden*. Breslau, Ferdinand Hirt Vlg.
41. Jackūnas, Ž. (2006). *Lietuvos švietimo kaitos linkmės (1988–2005)*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
42. Jakniūnaitė, D. (2016). Sienos ir erdvės: conceptualizacijų paieškos XXI amžiaus teritoriniams konfliktams Rytų Europoje analizuoti. *Politologija*, 83 (3), 66–92.
43. Jakniūnaitė, D. (2017). *Kaip tapti valstybe: sienos ir erdvės Gruzijos teritoriniuose konfliktuose*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
44. Janutytė, L. (2005). *Filosofijos ir kūrybos santykis G. Deleuz'o postfilosofijoje: Magistrinis darbas*. Vilnius: Lietuvos pedagoginis universitetas.
45. Jokubaitis, A. (2016). *Filosofas kaltina mokslininkus: Arba kas blogai su politikos mokslu?* Vilnius: Lietuvos katalikų mokslų akademija.
46. Jokubaitis, A. (2012). *Vertybių tironija ir politika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
47. Kačerauskas, T., Vėželis, T. (2016). *Šiapusybės regionai: 50 Heideggerio filosofijos klausimų: Monografija*. Vilnius: Technika.
48. Kairaitis, Z. (2013). Humanitarinės geografijos link. *Geografija ir edukacija: Mokslo almanachas*, 1, 151–159.
49. Kairaitis, Z. (2006). Edukacinė erdvė: globalių ir lokalių dimensijų įtampas. *Geografija*, 42, 15–20.
50. Kanišauskas, S. (2011). Transdisciplininis projektas: proveržis į mokslų ir praktikų sintezę? *Problemos*, 80, 107–115.
51. Kanišauskas, S. (2014). *Aksiologijos įvadas: Vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
52. Kardelis, N. (2008). *Pažinti ar suprasti? Humanistikos ir gamtotyros akiračiai*. Vilnius: Naujasis židinys–Aidai.

53. Kardelis, N. (2011). Pratarinė. Nemarginalios paraštės. Iš: Arvydas Šliogeris. *Lietuviškosios paraštės* (p. 7–27). Vilnius: Vilniaus universitetas.
54. Kardelis, N. (2016). Komparatyvistikos aktualumas šiuolaikinei filosofijai ir dabarties pasauliui: filotopinis žvilgsnis iš Havajų. *Kultūrologija*, 20, 262–282.
55. Karužaitė, D. (2015). Didžiosios Britanijos aukštojo mokslo kaita XX–XXI a. *Pedagogika*, 117 (1), 16–32.
56. Katiliūtė, E. (2008). *Švietimo politika ir jos tyrimo metodologija: Monografija*. Kaunas: LKKA.
57. Kavaliauskas, P. (2010–2011). Pasaulio geopolitinės struktūros problema. *Annales geographicae*, 43–44, 29–41.
58. Kirtiklis, K. (2012). Ar natūralistiniai socialiniai mokslai gali būti kritiniai? *Problemos*, 82, 163–173.
59. *Komisijos komunikatas 2020 m. Europa. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija*. (2010). Briuselis: Europos Komisija.
60. Laužackas, R. (2014). Žemė ir asmuo: erdvės užvaldymas Dubingių mikroregione XIV–XVI amžiais. *Liaudies kultūra*, 151 (4), 32–54.
61. Laužikaitė, M. (2006). Lietuvos kultūros politika: analizės eskizai. *Inter-studia humanitatis*, 3, 25–45.
62. *Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“*. Valstybės pažangos taryba.
63. Lopata, R., Žalys, V. (1995). Lietuvos geopolitinis kodas. *Politologija*, 6, 17–18.
64. Lukšienė, M. (2000). *Jungtys*. Vilnius: Alma littera.
65. Marshall, T. (2016). *Geografijos įkaltai: dešimt žemėlapių, pasakančių viską, kas lemia pasaulio politiką*. Vilnius: Tyto alba.
66. Mažeikis, G. (2010). *Propaganda ir simbolinis mąstymas: Monografija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
67. Merkinaitė, S. (2011). Politinės vaizduotės reikšmė. *Politologija*, 2 (62), 124–149.
68. Michelkevičius, V. (2016). *Meninio tyrimo suvesti. Žinojimo kontūrais: Monografija*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla.
69. Mickūnas, A. (2014). *Mokykla, mokytojai, mokiniai*. Vilnius: Versus aureus.
70. Mureika, J. (2006). *Pajautos mintys. Estetikos virsmas estetologija: Monografija*. Kaunas: AB Spindulys.
71. Oakes, T. S., Price, P. L. (ed.). (2008). *The cultural geography reader*. London: Routledge.
72. *Pasiūlymai dėl šalies strateginio tikslo suformulavimo*. (2014). Sud. R. Maskoliūnas. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija.
73. Petrulis, V. (2009). *Lietuvos politinio lauko teritorinė struktūra (elektroninio metodo pagrindu): Daktaro disertacija*. Vilnius: VU leidykla.
74. Plungė, R. (2012). Erdvės ir laiko dimensijos sampratos pokyčiai šiuolaikiniuose sociokultūriniuose kontekstuose: teorinės įžvalgos ir modeliai. *Meno istorija ir kritika*, 8, 6–22.
75. Ragauskaitė, A. (2016). *Lietuvos etnokultūrinis regionavimas: Daktaro disertacija*. Vilniaus: Lietuvos muzikos ir teatro akademija.
76. Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion.
77. Rubavičius, V. (2010). *Postmodernusis kapitalizmas*. Vilnius: Standartų spaustuvė.

78. Rubavičius, V. (2011). *Strategijoje „Lietuva 2030“ pamiršta Lietuva ir lietuviai?* [žiūrėta 2017 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.delfi.lt/news/ringas/lit/vrubavicius-strategijoje-lietuva-2030-pamirsta-lietuva-ir-lietuviai.d?id=46118833>.
79. Samalavičius, A. (2016). *Tarp Scilės ir Charibdės: aukštasis mokslas permainų metais*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
80. Schutz, A. (1962). *Collected papers I. The problem of social reality*. Ed. M. Natanson. London: Martinus Nijhoff.
81. Soja, E. (1995). *Postmodern geographies. The reassertion of space in critical social theory*. London: Verso.
82. Speičytė, B. (2000). Kraštovaizdis ir erdvinė vaizduotė XIX amžiaus Vidurio Lietuvoje. *Metmenys*, 79, 115–146.
83. Statkus, N., Motieka, E., Laurinavičius, Č. (2003). *Geopolitiniai kodai. Tyrimo metodologija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
84. Statkus, N., Paulauskas, K. (2008). *Tarp geopolitikos ir postmoderno: kur link sukti Lietuvos užsienio politikai?* Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
85. Stepukonis, A. (2005). *Pavergto mąstymo problema: Maxas Scheleris ir žinojimo sociologijos ištakos*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas.
86. Sverdiolas, A. (1996). *Steigtis ir sauga: kultūros filosofijos etiudai*. Vilnius: Baltos lančkos.
87. Šliogeris, A. (2011). *Lietuviškosios paraštės*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
88. Šliogeris, A. (1996). *Tylos metafizika*. Vilnius: Pradai.
89. Taylor Webb, P., Gulson, K. N. (2015). *Policy geophilosophy and education*. Rotterdam, Boston, Taipei: Sense Publishers.
90. Targamadžė, V. (2014). *Bendrojo ugdymo mokykla kryžkelėje: akivarai ir kūlgrinda: Monografija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
91. Tereškinas, A. (2007). *Esė apie skirtingus kūnus. Kultūra, lytis, seksualumas*. Vilnius: Apostrofa.
92. Trakšėlyš, K. (2013). Švietimo kaip socialinio instituto transformacija modernioje Lietuvoje. *Pedagogika*, 110, 112–119.
93. Trilupaitytė, S. (2015). *Kūrybiškumo galia? Neoliberalistinės kultūros politikos kritika*. Vilnius: Demos.
94. Tuan, Y. F. (1974). *Topophilia: A study of environmental percep, attitudes, and values*. Englewood cliffs, NJ: Prentice hall.
95. Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: the perspective of experience*. Minneapolis: University of Minnesota press.
96. Tučas, R. (2016). *Rinkimų geografija: Mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
97. Urbšienė, L. (2011). Globalizacijos samprata: šiuolaikiniai požūriai. *Verslas: teorija ir praktika*, 12 (3), 203–214.
98. Vaitkevičius, V. (2014). Etnogeografijos keliu, dar kartą atrasti Žemę. *Liaudies kultūra*, 2, 46–59.
99. Valantiejus, A., Taljūnaitė, M., Kublickaitė, L., Lipnevič, A., Štutinienė, I. (2014). *Socialinės erdvės paieškos sociologijos teorijoje ir praktikoje: Mokslo studija*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.

100. Valantiejus, A. (2007). *Socialinė struktūra: nuo makro prie mikro*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
101. Valantiejtė, L., Šerpytė, R. (2015). Biopolitika kaip kalbinė problema Giorgio Agambeno filosofijoje. *Problemos*, 87, 73–83.
102. Vedrickaitė, I. (2010). *Kelionė. Keliautojas. Literatūra*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
103. Vidugirytė-Pakerienė, I. (2016a). *Literatūros žemėlapiai* [žiūrėta 2016 m. spalio 6 d.]. Prieiga per internetą: https://www.hnit-baltic.lt/wp-content/uploads/2016/10/9-Literaturos_zemelapiai_Vidugiryte.pdf.
104. Vidugirytė-Pakerienė, I. (2016b). Geografinė vaizduotė: Lietuva. *Spectrum*, 1, 10–13.
105. Wright, J.-K. (1947). Terrae incognitae: the place of imagination in geography. *Annals of the Association of American Geographers*, 37, 1–15.
106. Zamiatin, D. (2003). *Humanitarnaja geografija: prostranstvo i jazyk geografičeskich obrazov*. S.-Peterburg: Altejsja.
107. Zamiatin, D. (2006). *Kultura i prostranstvo: modelirovanie geografičeskich obrazov*. Moskva: Znak.
108. Zamiatin, D. (2014). Sopostranstvennost, territorialnaja identičnost i mesto: k pominaniju politik postmoderna. *Arktika, XXI vek. Humanitarnyje nauki*, 2 (3), 4–36.
109. Želvyš, R., Būdienė, V., Zabulionis, A. (2003). *Švietimo politika ir monitoringas*. Vilnius: Garnelis.
110. Žukauskaitė, A. (2016). *Nuo biopolitikos prie biofilosofijos*. Vilnius: Kitos knygos.

EDUCATIONAL (GEO)POLITICS AS AN INTERACTION PLACE IN SPACE OR TOWARDS GEO(PHILO)SOPHY OF EDUCATION

Zigmas Kairaitis

Summary

The article discusses *educational policy*. However, the policy in general and educational policy specifically are viewed through the lens of geographical space and time as well as the philosophy of becoming. The aim is to answer the question which value-based and norm-based substances, structures of power and strain, processes of becoming and transition form (condition) the educational space in Lithuania? In this context, the instruments of educational management acquire the dimension of *educational geopolitics*. In terms of space, each policy is geopolitics, whereas geopolitics – policy (policy of ideas, strategies and practices) realised in a specific geographical space and location. Regardless of the way of approach to education – as a composite part of culture, economics, politics or as a separate field of public activity – it is always influenced, structured, constructed by the same geographical factors, i.e. place, space and environment. By implementing the educational policy (various strategies and practices), public authorities

(entities) construct spatial educational *geopolitical identity*. The subjects of *space, place, geographical scales* (from global to local) in relation to and interaction with geopolitical, sociocultural phenomena form the geopolitical and geophilosophical space of education in Lithuania. Geosophy and geophilosophy express mental, spiritual, value-based and cognitive approach of a person and relation to geographical environment, space, its objects, reflect our individual associations with geography and philosophy. As it is claimed in the summary of the research, educational (geo)politics that is based on diverse authentic relations, explication of meanings, excitation of imagination in relation to / interaction with geographical environment creates an essential, sustainable, self-identical space of educational geo(philo)sophy.

Keywords: educational policy, educational geopolitics, educational geophilosophy